nju među ekološkim, baštinskim i prostornim sektorima. Ovaj priručnik potiče sve baštinske dionike na promišljanje o kulturnoj baštini kao organizmu koji živi u prirodnom okruženju, odnosno da kulturna baština nije povijesni relikt iznimne estetske i umjetničke vrijednosti koji „živi" samo na razglednicama i fotografijama izvan bilo kakvog vremenskog, prostornog i ekološkog konteksta. Naposljetku, iako su klimatske promjene, a samim tim i ozelenjivanje globalan fenomen, za Republiku Hrvatsku ovaj priručnik nosi dodatnu težinu. Republika Hrvatska bogata je kulturnom baštinom, što dokazuje i činjenica da se na UNESCO-vom *Popisu svjetske baštine* nalazi i deset nepokretnih kulturnih dobara s hrvatskog područja, te je istovremeno i država koja uvelike ovisi o turizmu, ali turizmu koji se dosta oslanja na kulturnu baštinu. To nas vraća na jednu od temeljnih teza ovog priručnika, a to je da kulturna baština itekako može biti aktivan razvojni resurs. No, kako bi se mogli iskoristiti njezini razvojni kapaciteti, potrebno je imati integrirane sektorske politike koje će kulturnu baštinu uspješno očuvati u sve nestabilnijim vremenima koje sa sobom nose klimatske promjene. Zato ovaj priručnik treba biti nit vodilja za sve baštinske i kulturne dionike koji kreiraju baštinske politke koje će se uspješno uhvatiti ukoštac s izazovima ozelenjivanja kulturne baštine i jačanja baštinske otpornosti.

Dino Čović

DOI https://doi.org/10.17234/SocEkol.35.2.6

Dunja Anđić
IGRA, PRIRODA I ODRŽIVI RAZVOJ – KAKO POTAKNUTI POVEZANOST S PRIRODOM DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI?
Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet, Rijeka, 2022., 198 str.

Knjiga Dunje Anđić predstavlja značajan doprinos području odgoja i obrazovanja za održivi razvoj, s posebnim naglaskom na ranu i predškolsku dob. Autorica u svom radu obuhvaća teorijska polazišta, rezultate istraživanja i vlastita promišljanja, ističući ulogu igre i boravka u prirodi kao temeljnih čimbenika razvoja djetetove osjetljivosti prema okolišu. Takav pristup olakšava razumijevanje odnosa djeteta i prirode te naglašava važnost ranog iskustva u oblikovanju stavova i vrijednosti.

Struktura je knjige jasna i pregledna, a dodatnu vrijednost predstavljaju vizualni prikazi definicija, istraživačkih rezultata i odnosa među ključnim pojmovima. Takav način prikaza olakšava praćenje sadržaja i omogućuje čitatelju lakše povezivanje teorijskih spoznaja s vlastitom praksom. Knjiga je koncipirana tako da postepeno uvodi čitatelja u problematiku oslanjajući se na postojeća istraživanja, ali i donoseći nove spoznaje.

Središnje mjesto u knjizi predstavlja igra koja se promatra kao osnovni oblik djetetova učenja i razvoja. Autorica upozorava na sve manju prisutnost slobodne igre u prirodi kod djece suvremenog doba, osobito u urbanim sredinama gdje prevladavaju strukturirane aktivnosti i boravak u zatvorenim prostorima. Takvi uvidi u velikoj

mjeri odgovaraju stvarnoj praksi u vrtićima, odnosno sve je više ograničenog vremena za slobodnu igru na vanjskom prostoru. Upravo zato je važno svjesno stvarati uvjete koji će djeci omogućiti spontanu igru u prirodi. Primjerice, boravak u dvorištu bez unaprijed zadanih aktivnosti, uz sve veću dostupnost prirodnih materijala, poput zemlje, lišća ili grančica, koji potiču djecu na istraživanje, suradnju i kreativno izražavanje. U takvim aktivnostima jasno se uočava kako slobodna igra u prirodi kod djece potiče osjećaje ugode, opuštenosti i zadovoljstva te dodatno doprinosi njihovom cjelovitom razvoju.

Analiza nacionalnih i inozemnih kurikuluma pokazuje kako igra zauzima središnje mjesto u odgojno-obrazovnom procesu s naglaskom na boravku u prirodi. U praksi se to može ostvariti uz redovite odlaske izvan vrtićkog dvorišta – u dječji park, šumu ili livadu. Na taj je način djeci omogućeno neposredno iskustvo učenja o prirodi. Aktivnosti poput promatranja promjena godišnjih doba, prikupljanja prirodnih materijala ili bilježenja vremenskih pojava omogućuju integrirano učenje i povezivanje različitih razvojnih područja.

Prikazani pedagogijski pristupi naglašavaju učenje kroz neposredan kontakt s okolinom te se uočava kako ne postoji jedinstveni model odgoja i obrazovanja za održivi razvoj već različiti pristupi prilagođeni kontekstu. Posebno se ističe pedagogija mjesta koja podrazumijeva povezivanje djeteta s lokalnim okruženjem. U vrtićkoj praksi to se može ostvariti uz jednostavne, ali značajne aktivnosti poput posjeta tržnici, upoznavanja lokalne hrane, sadnje biljaka ili suradnje s lokalnom zajednicom. Takav pristup osigurava djeci razvoj osjećaja pripadnosti i odgovornosti prema prirodnom okruženju.

Uloga odgojitelja predstavljana je kao slojevita i zahtjevna. Odgojitelj je istodobno kreator poticajnog okruženja, procjenitelj rizika, ali i refleksivni praktičar koji kontinuirano promišlja o vlastitom radu. U praksi to podrazumijeva pronalazak ravnoteže između sigurnosti i slobode. Primjerice, situacije kada se djeca penju na drveće ili trče po neravnom terenu kod odgojitelja mogu izazvati određenu nesigurnost, ali je važno osvijestiti kako takve aktivnosti doprinose razvoju dječje samostalnosti, samopouzdanja i otpornosti.

Jedan od zanimljivijih dijelova knjige odnosi se na šumske vrtiće koji su u Hrvatskoj još uvijek nedovoljno zastupljeni. Prikazana istraživanja ukazuju na potrebu za njihovim razvojem, ali i na nedostatak stručnog usavršavanja odgojitelja u tom području. Iako takav model nije moguće u potpunosti primijeniti u postojeće uvjete, njegovi se elementi mogu integrirati u svakodnevni rad češćim boravkom u prirodi.

U kontekstu prostora predškolskih ustanova, autorica analizira različite tipove dvorišta te ističe važnost prirodnih i poticajnih okruženja. U praksi, često se susrećemo sa standardiziranim igralištima koja ograničavaju dječju igru, dok bi uvođenje prirodnih elemenata poput pijeska, vode, drva ili neravnih površina obogatilo dječju igru. Takva okruženja potiču maštu, istraživanje i samostalnost djece. Naglašava se važnost okruženja koja podržavaju cjelovit razvoj djeteta jer se dijete promatra u interakciji s okolinom u kojoj živi i uči. Okruženje ima ključnu pedagošku ulogu jer omogućuje razvoj osjetljivosti prema prirodi kroz neposredno iskustvo, ali i emocionalni doživljaj.

U vlastitom radu, kao odgojiteljica, primjećujem kako se često nastoji djeci približiti priroda unošenjem njezinih eleme-

nata u unutarnji prostor vrtića. Tijekom pedagoške godine u skupini se koriste različiti prirodni materijali kako bi djeca mogla istraživati i učiti kroz neposredan kontakt s materijalima iz okoline. Iako takav pristup ima svoju vrijednost, ne može zamijeniti autentično iskustvo boravka u prirodi. Neposredno promatranje, kretanje i doživljaj prirodnog okruženja predstavljaju najprirodniji i najcjelovitiji način učenja. No, u svakodnevnom radu često su prisutna organizacijska ograničenja koja otežavaju češće izlaske izvan vrtićkog okruženja. Upravo zato dodatnu važnost ima uloga odgojitelja u pronalaženju raznih načina približavanju prirode djeci, ali i u osvještavanju roditelja. Dokumentiranjem aktivnosti, prikazivanjem odgojno-obrazovnog rada u području održivog razvoja i uključivanjem roditelja moguće je potaknuti prijenos tih vrijednosti i u obiteljsko okruženje.

Dodatnu vrijednost knjige čine i konkretne implikacije za praksu koje autorica iznosi na kraju. One uključuju prijedloge poput uvođenja edukativnih vrtova, upoznavanje kulturne i prirodne baštine, organiziranje posjeta šumama, farmama ili zvjezdarnicama te osmišljavanje istraživačkih aktivnosti uz pomoć laboratorija u predškolskim ustanovama. Nadalje, ističe se važnost obilježavanja ekološki značajnih datuma, čime se djeci na primjeren način približavaju teme zaštite okoliša. Navedeni prijedlozi posebno su vrijedni jer nude konkretne smjernice koje se mogu prilagoditi različitim uvjetima rada i izravno primijeniti u svakodnevnoj praksi.

Uz brojne vrijednosti, može se uočiti kako knjiga ponegdje ostaje na razini teorijskih razmatranja i prikaza istraživanja dok bi veći broj konkretnih i detaljno razrađenih primjera iz prakse dodatno pridonio njezinoj primjenjivosti. Također, pojedini koncepti, poput šumskih vrtića, u postojećim uvjetima rada nisu uvijek lako ostvarivi i mogu predstavljati izazov za odgojitelja, ali su ipak poticajni jer ukazuju na vrijednost takvog pristupa u suvremenom društvu.

Zaključno, knjiga Dunje Anđić pruža cjelovit i poticajan uvid u važnost igre i prirode u odgoju i obrazovanju za održivi razvoj. Njezina vrijednost očituje se u povezivanju teorije i prakse te u poticanju odgojitelja na promišljanje vlastitog djelovanja. Iz perspektive odgojitelja, knjiga predstavlja vrijedan izvor ideja i poticaja za unapređenje rada, a osobito u kontekstu jačanja dječje povezanosti s prirodom i razvoja odgovornog odnosa prema okolišu.

Daniela Rak

DOI https://doi.org/10.17234/SocEkol.35.2.7

Lidija Stojanović, Goran Đurđević i Suzana Marjanić (ur.)
EKOANTROPOLOGIJA – IZMEĐU ČOVJEKA I OKOLIŠA
BoroGrafika, Skopje, 2024., 257 str.

Zbornik radova *Ekoantropologija: između čovjeka i okoliša* proizašao je iz istoimene međunarodne konferencije koja je održana 2023. godine u Skopju te predstavlja ključan doprinos suvremenim istraživanjima odnosa čovjeka i okoliša. Trodnevni program okupio je četrdesetak stručnjaka